

De onvermoeibare, strijdbare moeder van de rabbijn

De woede van Bloeme

door Marie Verheij

Dezer dagen vierde Bloeme Evers-Emden, de moeder van de bekende rabbijn, haar eigen bevrijdingsdag, 8 mei. „Het moment dat tot me doordrong dat we de oorlog echt overleefd hadden, dat de gehate onderdrukkers weg waren, zal ik nooit vergeten. Ik ademde diep de vrije lucht in en voelde een heel lang niet meer gekend gevoel van intense vreugde, van ongekend geluk door al mijn ledematen stromen. Ik voelde dat dit de gelukkigste dag van mijn, van ons leven was.”

In zes weken liep ze terug, van Auschwitz naar Nederland. „Mijn vader, moeder en zusje heb ik nooit meer gezien. Ze zijn vermoord, net als zes miljoen andere Joden.” De kordate en eigenzinnige overwoog op *Aliyah* te gaan naar Israël – als Jodin terug te keren naar haar land. De voorbereidingen waren in volle gang toen er een heer in haar leven verscheen. Ze stapten in de huwelijksboot en bleven in Nederland. „We waren arm. Om met een klein kapitaal in Israël te beginnen, moest je met een groot kapitaal vertrekken.” Eerlijk: „Het is hoe dan ook een gevoel van gemis in mijn leven dat ik dat niet gedaan heb. Gelukkig wonen drie van onze kinderen in Israël.”

Samen kregen ze zes kinderen, van wie een haar is ontvallen. Haar echtgenoot, een taxateur/schaderegelaar, overleed in 1991. Zijn portret staat in de kast. „Iedereen denkt dat hij een rabbijn was omdat hij zo'n baard heeft.” Haar 32 kleinkinderen en twaalf achterkleinkinderen wonen in Nederland, Engeland en Israël – het dertiende en veertiende achterkleinkind zijn onderweg.

Bloeme Evers-Emden (1926) vierde haar tachtigste verjaardag in Israël. Ze laat een foto zien van het feest in een tuin met palmbomen. Vrolijke gezichten. Alsof er net een grap is verteld. Keppeltjes op. Rabbijn Raphael Evers bevindt zich ongeveer in het midden van de foto. Hij is haar oudste kind – „ben ik de moeder van of is hij de zoon van?” Haar lach verraadt veel gevoel voor humor en ironie. „Ik heb een uitstekende relatie met onze oudste zoon. We discussiëren vaak met elkaar. Over religieuze zaken ben ik het niet altijd met hem eens. Overigens heb ik een heel goede band met elk van onze kinderen.”

NEDERLAND KOOS OLIE-EIEREN VOOR ZIJN GELD

Een kleine vrouw doet open. Uit alles blijkt dat zij haar Askenazisch-Joodse identiteit niet verstoort. Er hangt een *mezoza* aan de deur. Binnen, op de schoorsteenmantel, flonkert de davidster, het gehate en geminachte symbool waarmee je op je borst moest lopen. De boekenkasten van het woonvertrek staan vol Joodse literatuur. Ze bedingt een voorwaarde bij het interview: „Ik wil graag als Bloeme Evers-Emden te boek staan, daar mijn meisjesnaam bijna uitgewist is door de Duitsers.” Ze slaat een witte stola om haar schouders en gaat zitten in de „meest verwaarloosde tuin van Amsterdam”. In het gazonnetje bevindt zich een vijgenboom waaromheen het gras hoog opschiet. Hoewel de takken weer uitbotten, draagt de boom vruchtenbeginselen van het vorige jaar. Haar houding straalt onverzettelijkheid en

vuur uit. Ze is boos, om niet te zeggen laaiend. Het is de altijd aanwezige woede die in haar brandt om de hetze tegen Israël. Gisteren was het weer eens zover. Toen kruiste haar oudste zoon in een televisieprogramma de degens met Van Agt. „Een aanzienlijke antisemit”, zegt ze. „De man nota bene die oppriep tot barmhartigheid toen het ging om gratieverlening voor massamoordenaars als de Drie van Breda. Als er ook maar iemand uit zijn familie door de Duitsers was omgebracht, was zijn barmhartigheid wel gezakt.” Een dag of wat ervoor werd er op de bus gediscussieerd tussen Ronny Naftaliël van het Centrum Documentatie en Informatie Israël en politiek activiste Gretta Duisenberg. „Onbegrijpelijk dat zij en zoveel anderen zoveel gelegenheid krijgen hun gif en leugens te spuien.”

Ze ergert zich hartgrondig aan de verschrikkelijke partijdigheid in Nederland als het gaat over het conflict in het Midden-Oosten. „Na de olieboycot zijn we heel snel omgegaan van 'Nederland staat achter Israël' tot het kiezen van olie-eieren voor ons geld. De Arabieren hebben betere public relations. Ze dringen overal in door. Ze kunnen werkelijk hun leugens ongestoord verspreiden. De Nederlandse media controleren dat niet of althans te weinig.”

NIEMAND PRAAT OVER DIE ANDERE MUREN VAN ONRECHT

„In de bevrijdingsoorlog van 1948 zijn er Arabieren verdreven – er waren ook Israëliërs die hen smeeften te blijven. Er zijn ongeveer evenveel Joden uit Arabische landen verdreven als Arabieren uit Israël. Hoewel mijn zoon dit feit in het genoemde debat benadrukte, werd op zijn stelling niet gereageerd. Tervijl er wel een lang fragment aan de vluchtelingenkampen is gewijd, die overigens stadjes zijn geworden. Nou, dat

bedoel ik. Daar word ik ontzettend kwaad over. Hoe kan dat? De Joden die verdreven zijn, hebben een warm onthaal gevonden. Israël telde in 1948 650.000 Joden, nu ruim 7 miljoen. De Joodse vluchtelingen zijn goed opgevangen in Israël, aanvankelijk ondergebracht in barakken. De gevluchte Arabieren zijn geïsoleerd, opgevangen in hatelijke kampen. Ze zijn onder leiding van hun 'broedervolken' geïsoleerd gebleven.” Opdat zij een etterende wonde aan de zijde van Israël zouden blijven, onderstreept ze. „Palestijnse kinderen worden vanaf de wieg met zielsverpestende haat opgevoed, Israëliëse kinderen niet. Waar moet dit op uitlopen?”

De wereld is over Israël gevallen vanwege de muur, tegen terroristen. Bloeme Evers-Emden: „Over de vijf of zes andere muren wordt niet gesproken, bijvoorbeeld die in Gibraltar, Mexico en de VS, Egypte. De muur in Israël staat er uit lijfsbehoud. Sinds die er staat, is er nog maar één aanslag geweest. Ik zou het heerlijk vinden als-ie kan worden afgebroken.” Vanachter haar met papier bezaaide bureau stuurt Bloeme Evers-Emden onvermoeibaar ingezonden stukken rond. Ze worden vrijwel nooit geplaatst. „Politiek niet correct, nietwaar? Het lijkt onbegonnen werk en ik voel me niet gehoord. Alle onrecht is de schuld van Israël. De meeste amendementen en moties in de Verenigde Naties hebben betrekking op Israël. Er schijnt verder niets in de wereld te zijn dat aandacht vraagt. De oliemiljarden van de Arabische landen gaan niet naar de bevolking, maar blijven hangen bij de elites. Zo blijven die bevolkingen arm. Ook de jaarlijkse miljarden die naar de Palestijnen gaan, van uw en mijn belastinggeld, komen de Palestijnen zelf nooit ten goede. Die gaan op aan corruptie, zelfverrijking en wapens die dagelijks op Israël worden afgeschoten. Als Israë-

Bloeme Evers-Emden: „Ik erger me mateloos aan de partijdigheid van Nederland en de hetze tegen Israël.” FOTO RUFUS DE VRIES

ALS CHRISTENEN HET HEBBEN OVER EEN JODENSTREEK, HAAK IK AF

li's daartegen in het geweer komen, heet dat disproportioneel. Wat zou Nederland doen als er jarenlang elke dag raketten uit Duitsland of België zouden neervallen? Maar daar hebben we het allemaal niet over.” Natuurlijk kent het zestigjarige bestaan van Israël een keerzijde. „Elk ideaal slijt aan zijn verwerkelijkheid. Ook de zionistische revolutie doet dat. Als premier Olmert verdacht wordt van illegale praktijken, noem ik dat slijtage.”

VOORAL EEN JOODS-ORTHODOXE FEMINISTE

Als het gaat over het Jodendom, situeert Bloeme Evers-Emden zichzelf binnen het raster van de moderne orthodoxie. „Dat houdt in dat ik me aan de spijswetten houd en de sabbat vier. Maar ik heb een open oog voor allerlei dingen.” Haar agenda is gevuld met activiteiten. Zo geeft ze les en is ze de moeder van de sjoel West, waar eens per veertien dagen een „sociaal heterogene groep sabbatgangers van vroom tot vrij” samenkomt. Bijna parmantig verklaart deze tengere vrouw dat ze feministe is. „En dan vooral een Joods-orthodoxe feministe; een voorvechter van maatschappelijke emancipatie van de vrouw. Als kind zag ik al dat jonkings meer mochten, meer kansen hadden

en daar plaatste ik vraagtekens bij.”

Onaangename dingen in het Jodendom ergeren haar. „Ik zit in vier Joods-christelijke groepen. 'We wenen aan elanders borst' om vrouwonvriendelijke zaken in kerk en synagoge.” Volgens Bloeme Evers-Emden is de Joodse vrouw niet bevrijd van bepaalde lasten uit het verleden. „In de Bijbel staan dingen die leiden tot vrouwonvriendelijke uitwerkingen.” Aan de andere kant is het Jodendom ongedacht mild. „Als je als onge-trouwde vrouw een kind krijgt, word je bijvoorbeeld niet verstoten.”

Zou ze zich met een vrouw uit het Oude Testament willen vergelijken? „Niet met een vrouw als Deborah, hoewel zij recht sprak. Evenmin met Sara, want zij stuurde een vrouw met kind de woestijn in en dat vind ik onvergeeflijk. Van Lea kan ik niks slechts vinden, maar zij is wel een lijdende figuur. Rachel is een lastig portret. En Rebekka heeft slechte streken, zij bedotte haar man.”

IK BESCHOUW MEZELF NIET ALS OORLOGSSLACHTOFFER

Waren er spannende momenten in uw leven? „In de oorlogen om Israël viel ik kilo's af, van de doffe zenuwen, van de angst, omdat ik me heel sterk identificeer met Israël. Ik voel me zeer Joods. Ik kwam Joods uit de oorlog dan ik er inging als dertienjarig meisje. Ik heb heel scherp de waanzin van de rassentheorie ingezien. Uitgescholden worden voor *Sau-Jude* raakte me niet en ik dacht: jullie normen zijn gek.” In augustus 1944 werd Bloeme Evers-Emden opgepakt. Een maand later werd ze naar Auschwitz gedeporteerd. Na een verblijf van precies vijftig dagen moest ze naar een werkkamp. Daar bleef ze tot aan de bevrijding. „Onze barak in Auschwitz is aan vergassing ontsnapt. Op een nacht waren er deportaties naar de gaskamers. Buiten

Doctor in de ontwikkelingspsychologie

Dr. Bloeme Evers-Emden (5 juli 1926) schaart zich onder de modern-orthodoxen van het Jodendom. Haar oudste zoon is de bekende Nederlandse rabbijn Raphael Evers, sinds 1990 verbonden aan het Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap. In 1989 promoveerde zij in de ontwikkelingspsychologie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Ze doceerde aan de Universiteit van Amsterdam en geeft les aan Crescas, een onafhankelijk instituut voor Joodse educatie aan volwassenen. Verder schrijft ze wekelijks een column in het *Nieuw Israëlitisch Weekblad*. Op haar naam staat een aantal boeken over Joodse kinderen en onderduiken. Hoe iemand zich met de Joodse cultuur verbonden voelt, wordt door allerlei factoren bepaald. Volgens Bloeme Evers-Emden betekent integratie delen in de maatschappij en de eigenheid bewaken. „Je komt uit voor je Joods-zijn en je draagt dit over op de kinderen.”

hoorden we gedruis en geschreeuw en auto's wegrijden. De barakken links en rechts van ons waren leeg. Waarom hadden ze ons niet weggehaald? Het bleek dat onze *Stube-Altsten* (Joodse opzichtressen) de deur van onze barak hadden opgezet, als teken dat die barak leeg was. Door deze daad hebben zij een paar honderd vrouwen, inclusief mij, weten te redden. Het is een van de merkwaardige wonderen waardoor ik heb overleefd.”

Ze durft bepaalde boeken niet te lezen, omdat ze weet dat ze daar dagen beroerd van is. Staat ze zichzelf toe erover te denken? „Nee, wat zou ik. Natuurlijk zijn er beelden die zich opdringen. Ik zal nooit naar oorlogsfilms kijken of geweld. Ik weet dat ik dat slecht verdraag en dat zoek ik niet op.” Er is veel negatiefs uit de oorlog voortgekomen. Bloeme Evers-Emden denkt dat er ook positieve dingen zijn. „Ik beschouw onze generatie niet als overwinnaars, maar we zijn niet langer slachtoffers; we zijn winnaars.”

Als psycholoog weet ze hoezeer de mensen van nature zijn aangelegd op agressie en discriminatie. „Daartegen te strijden is een levenslange taak. Agressie is goed, anders had de beer ons al lang opgegeten. Maar het moet niet omslaan in zinloos geweld. Discriminatie is goed voor zover je goed van slecht kunt onderscheiden, goed eten van slecht eten en goed gezelschap van slecht gezelschap. Zodra het andere mensen onderdrukt, schiet het door.”

Ze wijst naar de uitgebloeide paardenbloemen in het gras. „Kijk, dat is nu zo'n wonder. Al die witte bolletjes dragen zaad in zich. Wij willen ze vertrappen op het moment dat de bloem zijn metamorfose ondergaat, maar hier hebben ze zich niet laten vertrappen.”

CHRISTEN MOET BEWIJZEN GEEN ANTISEMITIE TE ZIJN

Haar relatie met God is moeizaam. „God is autoritair. Hij gaat nogal eigenmachtig zijn gang. Je hebt als mens niet veel inspraak. En de Messias zal wel nooit komen. Ik heb daar zo mijn eigen theorie over.” Zorgen over het hiernamaals koestert Bloeme Evers-Emden niet. „In het Jodendom is het hiernamaals heel vaag gehouden. Men heeft het wel over de komende wereld waarin je ziel in de nabijheid van God vertoeft. Van hel en voorgerechte hebben wij geen notie. Ik probeer goed te leven en dat is het. En dan vooral gewend naar de medemens, door wie ik altijd geboeid ben geweest.”

Hoe kijkt u tegen christenen aan?

„Ik heb de hele dag te maken met christenen en begeef me in relatie met hen. Maar ze moeten wel bewezen hebben geen antisemitie te zijn. Als ze het opeens hebben over een Jodenstreek, haak ik af.”

En tegen de islam in Nederland?

„Van de honderd islamieten zijn er vijfenegentig van goede wil. Ik maak me zorgen over degenen die de *sharia* bij wijze van spreken willen invoeren en verschrikkelijke daden doen. Daarom waarschuw ik mijn kinderen dat ze hier niet moeten blijven. Ik moedig ze aan naar Israël te gaan.”

Is Israël – een hedendaags getto – dan veilig?

(Geëmotioneerd): „Dat hoop ik wel. Daar kun je je tenminste verweren en dat is het allerbelangrijkst. De wandelende Jood bestaat niet meer sinds de oprichting van de staat Israël. Dat ik als concentratiekamp-meisje heb mogen meemaken dat de Joodse staat werd uitgeroepen, beweegt me nog altijd tot tranen toe.”